

УДК 616–053.2:616–036.82(477.45)

І. П. Шмакова, Е. В. Серафимова
**РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ В ОДЕСЬКОМУ РЕГІОНІ: СТАН, ЕФЕКТИВНІСТЬ,
ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ**

Одеський державний медичний університет

Актуальність. Показники здоров'я дітей в Україні мають неухильну тенденцію до погіршення [1; 2]. Викликають тривогу статистичні показники: за останні 5 років дитяча захворюваність зросла на 25 %, інвалідність — на 21,4 %. У структурі дитячої інвалідності 60 % становлять діти-інваліди з неврологічними і психічними порушеннями, основну групу яких формують діти з ДЦП, епілепсією, розумовою відсталістю, і тільки 10 % становлять діти-інваліди з уродженою патологією, що не піддається корекції (діти з важкими вадами розвитку мозку, генними синдромами та ін.). Зазначені причини, що найчастіше призводять до інвалідності, — наслідок патології періоду вагітності і пологів, що підтверджується статистичними даними про те, що 65 % пологів є патологічними, а 45 % дітей першого року життя потребують ранньої реабілітації. Це ті діти, які надалі і складають основну групу дітей-інвалідів (ДЦП, розумова відсталість, епілепсія) [3;4].

Таким чином, виходячи з вищевикладеного, найважливішим ефективним напрямком зниження інвалідності дітей з неврологічними захворюваннями є якомога більш ранні реабілітаційні заходи у них. Реабілітація цієї групи дітей повинна бути спадкоємною, безперервною і базуватися на принципах ранньої діагностики і лікування, психологічної корекції, соціальної адаптації і невтомної роботи разом з батьками [5; 9].

Зусилля усіх відомств мають бути спрямовані насамперед на профілактику інвалідності в дітей з ураженням ЦНС шляхом об'єднання сил і створення умов для ранньої реабілітації дітей раннього віку, що дозволить значно зменшити прошарок соціально дезадаптованих дітей.

Мета і завдання дослідження. Вивчення стану й удосконалення реабілітації дітей з різними захворюваннями в Одеському регіоні.

Матеріали і методи дослідження. Проведено аналіз роботи функціонуючих Центрів відновного лікування дітей, санаторно-курортних установ, фізіотерапевтичних відділень і кабінетів дитячих поліклінік і стаціонарів шляхом заповнення карти-анкети, аналізу звітів про виконану роботу і безпосереднього відвідування на місцях.

Результати та їхнє обговорення. Сучасною, перспективною і високо ефективною формою надання лікувально-реабілітаційної допомоги дітям є створення спеціалізованих реабілітаційних Центрів, у структурі яких об'єднані діагностичне, лікувально-реабілітаційне і відділення соціальної адаптації.

На базі обласної дитячої клінічної лікарні в 2003 р. відкрито Обласний центр ранньої медико-соціальної реабілітації дітей з ураженням нервової системи і дітей-інвалідів. У Центрі розроблено і затверджено обласний реєстр дітей з ураженням ЦНС і дітей-інвалідів, які підлягають медико-соціальній реабілітації. Розроблено і передано в райони міста й області інформаційний лист про порядок направлення і показання до лікування й реабілітації в умовах Центра, а також методичні рекомендації з реабілітаційних заходів безпосередньо на місцях. Основним завданням Центру є раннє виявлення, лікування і реабілітація дітей з ураженням нервової системи для найбільш повної й адекватної адаптації їх до соціальних умов. У даному Центрі проводиться огляд невропатологом і обстеження дітей групи ризику і дітей з явними ознаками неврологічних порушень віком до 10 днів життя. В якості

скрінингового методу всім дітям здійснюється нейросонографічне дослідження. Діти, що пройшли через відділення другого етапу виходжування, а також діти з ознаками відхилення від нормального неврологічного статусу віком 1–1,5 міс обов'язково направляються на обстеження в Центр ранньої реабілітації Одеської обласної дитячої клінічної лікарні для розробки індивідуальної програми реабілітації, яка включає сучасні реабілітаційні технології на основі фізичних факторів (кінезо-, тепло-, бальнео-, світло- і електропроцедури, різноманітні види масажу) і є основним документом, яким керуються медичний персонал, батьки, вихователі, педагоги. Важливо відзначити, що обґрунтована для кожної дитини програма коректується в зв'язку з віком і зміною неврологічного статусу. Для цього діти в динаміці спостерігаються дільничним педіатром і лікарями Центру.

Центр забезпечує навчально-методичну допомогу районним, міським центрам (відділенням) реабілітації дітей-інвалідів, батькам. На базі Центру проходять підвищення кваліфікації лікарі, що працюють у дитячих лікувально-профілактичних установах області, з питань діагностики і лікування захворювань нервової системи в дітей. У Центрі розроблена робоча програма стажування на робочому місці лікарів-неврологів районних філій, проводяться науково-практичні конференції з актуальних питань ранньої медико-соціальної реабілітації дітей і дітей-інвалідів з ураженням нервової і захворюваннями кістково-м'язової системи.

Аналіз ефективності роботи Центру довів, що при ранньому, вчасно розпочатому лікуванні з першого місяця з дотриманням необхідної кратності за рік, 65 % дітей одужують і знімаються з обліку.

Слід відзначити важливу особливість цього Центру, яка полягає в тому, що реабілітація дітей розпочинається з перших днів життя в умовах обласного стаціонару, обладнаного сучасної діагностичною і лікувальною апаратурою із залученням висококваліфікованих фахівців різного профілю і співробітників кафедр Одеського державного медичного університету.

Серед інших установ, на базі яких здійснюється реабілітація дітей із захворюваннями нервової системи, слід назвати Український Центр санаторно-курортної реабілітації і соціальної адаптації дітей з органічною патологією нервової системи і захворюваннями очей, створений на базі Головного клінічного дитячого санаторію «Хаджибей», що успішно функціонує з 1958 року, куди надходять діти з усіх регіонів України, здебільшого з районів, які постраждали в результаті аварії на Чорнобильській АЕС. Протягом усього часу роботи структура Центру постійно удосконалювалася. Сьогодні він містить 3 основних реабілітаційних комплекси: 1-й базовий — с. Усатово, 2-й — с. Холодна Балка, 3-й — м. Одеса (відділення реабілітації дітей із захворюваннями органа зору). Головним принципом організації і проведення реабілітації в Центрі є комплексне використання методів, спрямованих на відновлення порушених функцій у дітей. Реабілітація дітей здійснюється фахівцями різного профілю: невропатологами, хірургами-ортопедами, психологами, логопедами, фізіотерапевтами, соціальними працівниками і педагогами. У відновному лікуванні широко використовуються за індивідуальними програмами ЛФК, масаж, природні і преформовані фізичні фактори (різні варіанти грязелікування, бальнеотерапії, сучасні методики апаратної фізіотерапії). Діагностичний комплекс санаторію оснащений сучасним устаткуванням, упроваджені методи автоматизованої комп'ютерної діагностики. У Центрі з успіхом реалізуються програми професійного навчання на базі створеного навчального комплексу, обладнаного класами для теоретичної підготовки і виробничими майстернями, в яких є комп'ютери, швейні машини та ін. (с. Холодна Балка). Центр поряд з іншими громадськими організаціями бере участь у реалізації Національної програми «Діти України» і комплексної програми профілактики інвалідності Міністерства охорони здоров'я України.

Аналіз проведеного нами дослідження роботи Українського Центру санаторно-курортної реабілітації і соціальної адаптації дітей довів, що санаторій «Хаджибей» — єдиний в Україні, де проводиться реабілітація дітей з туберкульозним

ураженням органа зору, при необхідності консультативну і спеціалізовану медичну допомогу їм надають професори Інституту очних хвороб і тканинної терапії ім. В. П. Філатова. Протягом півстоліття фахівці санаторію займаються відновним лікуванням дітей з органічною патологією нервової системи з використанням природних і преформованих фізичних факторів, що є яскравим прикладом санаторно-курортного етапу реабілітації. В санаторії діти з ураженням опорно-рухового апарату одержують консервативну корекцію, у випадках, що не піддаються консервативній корекції, успіх у лікуванні досягається шляхом хірургічного втручання, де післяопераційний догляд поєднується з комплексним санаторним лікуванням, що забезпечує високу ефективність реабілітації.

Реабілітація дітей із захворюваннями нервової системи й опорно-рухового апарату здійснюється на базі Одеського Центру реабілітації дітей-інвалідів «Майбутнє», створеного в 1996 році. Основними завданнями Центру є рання діагностика захворювань, що призводять до інвалідності, ранній початок лікувально-реабілітаційних заходів, комплексний медико-педагогічний підхід до дитини-інваліда, соціальна, психологічна реабілітації й адаптація дітей-інвалідів. Центр містить кілька відділень: консультативно-діагностичне, лікувально-реабілітаційне, відділення реабілітації рухом і корекційної педагогіки. Відмінною рисою Центру є сучасна діагностична база, що дозволяє в повному обсязі провести обстеження ЦНС: електронейроміографію, реєстрацію викликаних потенціалів головного мозку, електроенцефалографію, ехоенцефалографію, ультразвукову доплерографію та ін., а також використання сучасних реабілітаційних технологій, таких як установка SNOELEN або сенсорна кімната, методи динамічної пропріоцептивної корекції (костюми «Аделі», «Гравітон»), нові методики фізіотерапії (кріотерапія, імпульсні струми). Слід зазначити, що усі види допомоги в Центрі дітям-інвалідам надаються безкоштовно. За час роботи в Центрі одержали медичну допомогу понад 11 тис. дітей-інвалідів, багато хто з них пройшов 8–9 і більше курсів лікування. Загальна відвідуваність Центру становить близько 300 відвідувань на день.

Оцінка ефективності роботи Центру за минулий період показала, що гарні результати при лікуванні ДЦП й інших енцефалопатій отримано в 35–38 % хворих, задовільні — у 38–42 %. Ефективність реабілітації перебуває у прямій залежності від віку. У зв'язку з цим велика увага приділяється грудним дітям і дітям перших років життя, де лікувально-реабілітаційні заходи найбільш ефективні. Оцінка ефективності лікування дітей з перинатальною енцефалопатією при проведенні його з перших місяців життя доводить, що до 3 років 68 % таких дітей є практично здоровими. Досвід роботи лікарів Центру свідчить про те, що навіть у тяжких з медичної точки зору випадках вдається навчити дітей самообслуговуванню і поліпшити їхню рухову активність, що значно підвищує можливості дітей для соціальної адаптації в суспільстві. Нині у Центрі почав працювати навчальний комп'ютерний клас, у якому проходять навчання діти-інваліди. Центр проводить науково-дослідну роботу спільно з вченими Одеського державного медичного університету.

Слід відмітити ще один спеціалізований медичний Центр реабілітації дітей із соматичними захворюваннями МОЗ України, який розпочав свою роботу в квітні 2002 р., у якому проходять реабілітацію діти з хронічними захворюваннями органів дихання і нервової системи. Центр має поліклінічне, стаціонарне, діагностичне відділення, кабінет психологічно-педагогічної корекції і відділення фізіотерапії, масажу й лікувальної фізкультури. Найбільший акцент у реабілітації дітей зроблено на психологічній корекції психосоматичних захворювань. Поряд із сучасними підходами, заснованими на застосуванні природних і преформованих фізичних факторів, у реабілітації дітей широко використовуються принципи екологічної медицини — ентеросорбенти та еубіотики.

Особливістю всіх Центрів реабілітації є динамічний контроль за станом здоров'я дітей з викликом їх на повторні курси реабілітації й оцінкою віддалених медико-соціальних результатів лікування.

Не можна не відзначити важливість проведення активних реабілітаційних заходів у фізіотерапевтичних відділеннях і кабінетах на базі дитячих поліклінік і стаціонарів міста й області [10]. Проведене нами дослідження показало, що практично у всіх лікувально-профілактичних установах регіону ефективно використовуються методи фізіотерапії і, що є особливо актуальним, фізіопрофілактики. Активно проводиться відновне лікування із застосуванням фізичних факторів дітям із захворюваннями органів дихання, травлення, зору, ураженнями нервової системи й опорно-рухового апарату та ін. Упроваджуються нові високоефективні методи і методики, по можливості купується сучасна фізіотерапевтична апаратура, постійно підвищують кваліфікацію лікарів і медичні сестри.

Гарним прикладом відновного лікування на санаторно-курортному етапі є цілорічна реабілітація дітей у клінічному санаторії ім. В. П. Чкалова, куди надходять діти з екологічно несприятливих регіонів; у санаторії «Зелена Гірка», де проходять лікування діти з хронічними неспецифічними захворюваннями органів дихання і гіперплазією щитоподібної залози, із захворюваннями органів дихання туберкульозної етіології; у дитячому республіканському санаторії Люстдорф, де проходять лікування діти із захворюваннями опорно-рухового апарату (сколіози, уроджений вивих стегна, хвороба Пертеса і різні остеохондропатії), склеродермією і різноманітною супровідною патологією; у дитячому санаторії «Затока», де проходять лікування і реабілітацію діти з туберкульозною патологією опорно-рухового апарату. Висновки. Аналіз стану реабілітаційної служби дітей Одеського регіону дозволяє зробити такі висновки:

1. Пріоритетним напрямком відновного лікування дітей-інвалідів є рання (максимально індивідуалізована) комплексна реабілітація, що дозволяє значно знизити відсоток соціально дезадаптованих дітей.
2. Необхідне створення єдиного уніфікованого банку даних, що містить інформацію про всіх дітей-інвалідів м. Одеси й Одеської області, з метою підвищення ефективності реабілітаційних заходів незалежно від лікувально-профілактичної установи, до якої надходить дитина.
3. Для підвищення ефективності і створення сучасних програм реабілітації дітей-інвалідів необхідне об'єднання зусиль практичних лікарів і науковців Одеського державного медичного університету, Одеського педагогічного університету ім. Ушинського, Одеського державного університету ім. Мечникова, Українського НДІ медичної реабілітації і курортології для виконання спільних науково-дослідних робіт з реалізацією їхніх результатів на державному рівні.
4. Необхідне впровадження новітніх фізіотерапевтичних технологій (таких як озонотерапія, високотонна терапія, нові варіанти електро- і магнітотерапії та ін.), що дозволить підвищити якість відновного лікування дітей.
5. Актуальним є вирішення питання про збільшення бюджетного фінансування дитячих лікувально-профілактичних установ, а зокрема Центрів реабілітації і відділень відновного лікування дітей з метою поліпшення матеріально-технічної бази, придбання сучасної вітчизняної і закордонної діагностичної і лікувальної апаратури для впровадження нових високоефективних методик фізіотерапії і фізіопрофілактики, можливості надання своєчасних безкоштовних медичних послуг і необхідності проведення повторних лікувально-реабілітаційних курсів.
6. З огляду на особливості і досвід роботи кожного спеціалізованого Центру, слід організувати і проводити навчально-методичну роботу (підготовку методичних рекомендацій, проведення курсів підвищення кваліфікації, науково-практичних конференцій), залучаючи широке коло вчених, лікарів і фахівців, що займаються реабілітацією дітей.

Розвиток і подальше удосконалення реабілітації дітей з різними захворюваннями є найважливішим державним медико-соціальним завданням, оскільки саме з його розв'язанням пов'язані запобігання і зниження інвалідності дитячого і дорослого населення України.

Ключові слова: діти, відновне лікування, Центри реабілітації, ефективність, удосконалення.

Література.

1. Кундиев Ю. И., Нагорная А. М., Кальниш В. В. Структурный анализ формирования здоровья населения Украины в экологически неблагоприятных условиях // Журнал Академії медичних наук України. — 2003. — Т. 9. — № 1. — С. 93-104.
2. Нагорна А. М. та інш. Моніторинг показників здоров'я дітей України як основа для проведення лікувально-профілактичних і реабілітаційних заходів // Медицинская реабилитация в педиатрии. — Евпатория, 1998. — Вып. 6. — С. 105 - 111.
3. Структура инвалидности детей и лиц молодого возраста с хроническими соматическими заболеваниями / Н. М. Коренев, Л. Ф. Богмат, С. Р. Толмачева, О. Н. Тимофеева // Лікарська справа (Врачебное дело). — 2002. — № 3-4. — С. 131-133.
4. Корнацький В. М. Проблеми стану здоров'я населення України в сучасних економічних умовах // Український медичний часопис. — 2001. — № 3/23. — С. 45 - 47.
5. Лук'янова О. М. Медико-соціальні аспекти збереження здоров'я дітей, забезпечення їхнього гармонійного фізичного та інтелектуального розвитку // Журнал Академії медичних наук України. — 2001. — Т. 7. — № 3. — С. 408-415.
6. Гойда Н. Г. Сучасні підходи до організації медичної допомоги дітям // Журнал Академії медичних наук України. — 2001. — Т. 7. — № 3. — С. 426 - 436.
7. Неділько В. П. Шляхи підвищення якості надання медичної допомоги дітям України // Матеріали науково-практичної конференції «Актуальні проблеми організації медичного забезпечення дітей та підлітків» (Харків 27-28 листопада, 2002 р.). — Харків, 2002. — С. 17-19.
8. Моисеенко Р. А., Дриневский Н. П. Здоровье детей и подростков и современные проблемы их оздоровления и восстановительного лечения // Медицинская реабилитация в педиатрии: Материалы научного практического симпозиума с международным участием. — Евпатория, 2003. — Вып. 8. — С. 3 - 6.
9. Дриневский Н. П. Состояние, проблемы и новые подходы в организации системы оздоровления, восстановительного лечения и реабилитации детей и подростков // Вестник физиотерапии и курортологии. — 2001. — № 1. — С. 15.
10. Серафимова Э. В. О состоянии службы физиотерапии и медицинской реабилитации детского населения в г. Одессе и Одесской области // Медицинская реабилитация в педиатрии: Материалы научного практического симпозиума с международным участием. — Евпатория, 2003. — Вып. 8. — С. 137-138.

Summary

I. P. Shmakova, E. V. Serafimova

REHABILITATION OF THE CHILDREN IN THE ODESSA REGION: STATE, EFFICIENCY AND WAYS OF IMPROVEMENT

In order to study the state of rehabilitation improvement of the children with different diseases in the Odessa region there was analyzed the work of the Centres and other therapeutic-and-prophylactic institutions dealing with rehabilitative treatment. It has been established that modern principles of rehabilitative measures are used as a basis by all rehabilitative establishments. They are: early diagnosis and treatment, succession, continuity, dynamics, application of up-to-date technologies, etc. It provides recovery in 65% of children and reduces significantly the percentage of disability. There were formulated perspectives of further development of the pediatric rehabilitative system on the

basis of scientific studies and introduction of the up-to-date therapeutic-and- diagnostic methods.